

המכללה האקדמית נתניה

בית הספר למשפטים

פתרון ארוע לדוגמא לקראת בחינת הביניים

ד"ר גיא בן דוד

שאלה 1:

סעיף א'.

אחריותו הפלילית של אביחי לעבירת גרימת חבלה לפי סעיף 333 לחוק העונשין:

”החובל בחברו חבלה חמורה שלא כדין, דינו - מאסר שבע שנים”

ניתוח העבירה

מדובר בעבירה תוצאתית:

החובל = מעשה.

חברו, שלא כדין = נסיבות.

חבלה חמורה = תוצאה.

ככל עבירה תוצאתית עלינו לבחון קשר סיבתי בין המעשה לגרימת התוצאה האסורה.

פגיעתו של יוסי היא תולדת מעשהו של אביחי, מפקד המטווח. אביחי הורה לתלמידים, לירות כדורים חיים, ובכך ניתן לראות את "המעשה" אשר הוביל לתוצאה האסורה. אולם, הוראה זו לא היתה מובילה לתוצאה האסורה, לו אביחי היה בודק היטב, בטרם הוראת הירי, כי אין אדם המצוי ב"שטח האש". לו אביחי היה בודק, בטרם הוראת הירי, הרי שיוסי לא היה נפגע. אפס מעשה = מחדל. נוכל להטיל אחריות על אביחי, בתנאי שנמצא מקורות המקימות חובה על אביחי לבדוק את "שטח האש" בטרם מתן הוראת הירי.

קיימים מספר מקורות חובה רלבנטים למקרה שלפנינו:

א. סעיף 326. חובת הממונה על דבר שיש בו סכנה – אין ספק כי מטטוח הינו מקום מסוכן. מכח תפקידו של אביחי, כמפקד המטווח, הרי ניתן לראותו כמי שממונה על דבר שיש בו סכנה, אם לא ינהגו בו זהירות קפידה. נראה כי אביחי לא לא נקט מידה סבירה של זהירות וקפידה למניעת הסכנה. (פס"ד שכטר: מקרה בו ילד נשאב לצינור של בריכת גלים הורשע בגרם חבלה ברשלנות כאשר מקור החובה הוא 326 לחנ"ש).

ב. **מקורה חובה מדיני נזיקין** – סעי' 18(ג) קובע כי ניתן לשאוב חובת עשה מהדין = היינו, כל דין, לא רק עונשי. עם זאת, ישנה מחלוקת בפסיקה אם ראוי לייבא חובות עשה מדיני נזיקין. **יש לציין את המחלוקת בקצרה**. המצדדים בכך: פלר, גור אריה, קדמי ושרטרברג כהן בשכטר, לורנס), המתנגדים: קוגלר, קרמניצר, חשין בוויצמן. לצורך, הרשעה במחדל בפלילים די אם יש **חובת זהירות מושגית**. די בכך כדי להכנס לתחום הפלילי. השופט דב לוין בפס"ד **לורנס** מציין כי ישנן קטגוריות של מזיקים וניזוקים שלגביהן כבר נקבע כי בדרך כלל מתקיימים ביניהם יחסי שכנות, היינו קיימת **חובת זהירות מושגית**. לדוגמה: חובת נהג כלפי הולך רגל; חובת נהג כלפי הנוסעים ברכבו; חובת מעביד לעובדיו; חובת רופא לחולה; חובת מורה כלפי תלמיד; **חובתו של מקבל נשק כלפי מוסר נשק**; חובת המפקיר חפץ מסוכן כלפי מי שנפגע ממנו; חובתו של מי שמשאיר כלי נשק במחסן שקל לחדור אליו כלפי מי שעלול להיפגע. אין ספק כי קיימת חובה כזו בין מפקד מטווח לבין משתתף במטווח.

ג. **חובה מכח פסיקה**. הפסיקה הכירה בחובות מסויימות, בין היתר מכח תפקיד. פס"ד גילה נקבע כי ישנה חובת מפקד כלפי פקודיו. בפס"ד לב נקבע כי קיימת חובה בין עובד מעביד. ברוח זו של הפסיקה, וודאי ניתן לטעון כי קיימת חובה מכח תפקיד של מפקד מטווח למשתתפים במטווח.

ניתן לקבל מקורות חובה נוספים במסגרת התשובה, במידה ומקורות אלו אכן נכונים. במידה ותלמיד יציין מקור חובה נוסף **מעבר לשלושה הצויינים** לעיל – רק אז ניתן להעניק 2-3 נק' בונים. (כלומר התנאי לניקוד בונים הוא ציון של מקור חובה נוסף ל 3 מקורות החובה במסגרת התשובה)

לאחר שקבענו כי קיימים מספר מקורות חובה, הרי שנמשיך לבחון את מבחני הקשר סיבתי. נתחיל בקשר סיבתי עובדתי.

קש"ס עובדתי

מבחן האלמלא: האם אמלא מעשיו של אביחי – היינו- ההוראה לירות כדורים "חיים" – התוצאה האסורה היתה נגרמת? התשובה שלילית. טענו גם כי התוצאה נגרמה לא רק עקב ההוראה לירות, אלא קדמה לה אי עשייה – אי בדיקת שטח האש לפני הוראת הירי. לפיכך נשאל גם: בהנחה שאביחי היה בודק את שטח האש בטרם מתן ההוראה, האם התוצאה היתה קורית? התשובה שלילית. תלמידים לא היו פותחים בידי ללא הוראתו של מפקד המטווח, ועל כן מעשהו (מתן ההוראה) וכן מחדלו (אי בדיקת שטח האש) מהווה את הסיבה בלעדית אין, לגרם התוצאה האסורה. אלא, שבמקרה זה חברו מספר גורמים, שהביאו לגרימת החבלה ביוסי:

- א. ההוראה של נעם ליוסי (תוך חריגה מסמכותו) לבדוק את מטרתו.
- ב. העובדה כי יוסי בדק מיוזמתו את מטרתו של תומר ובכך נכנס "לקו האש" – לפיכך יש לראות ביוסי גורם זר מתערב.
- ג. הפגיעה ארעה בין היתר עקב כדור שירה עידן ופגע בצוארו של יוסי.
- ד. הכדור שירה תומר ביוסי.

יחד עם זאת ניתן לטעון כי המעשה+מחדל של אביחי, מהווים את ה"סיבה בלעדית- אין" – "סיבה הכרחית" ואין נפקא מינה אם לא היו הסיבה היחידה לגרימת החבלה באביחי. (פסיקה) בנסיבות אלו יהיה עלינו לבחון האם כל אחד מהגורמים הזרים הללו, יש בהם כדי לנתק את הקשר הסיבתי.

"קשר סיבתי משפטי"

1. **"מבחן הצפיות"**, שתכליתו לבחון את יכולתו של אביחי, בזמן מעשהו לצפות את החבלה ביוסי. הפסיקה קבעה כי מבחן הצפיות הוא מבחן אובייקטיבי של "צפיות סבירה", מדובר בהיבט **אובייקטיבי** של פוטנציאל הצפיה ולא בצפייה בפועל. כלומר לפי מבחן זה נמדוד את הצפיות של אביחי בהתאם לצפיותו של **"אדם מן הישוב"** בנעליו. לצורך כך נקבע בפס"ד **יעקובוב** כי "בימ"ש דריך את עצמו בנסיון החיים, בשכל הישר, בתפיסות העומק של החברה, במדיניות חברתית ומשפטית ראויה לחברה במקומנו ובזמננו".

2. **צפיות התרחשות התוצאה וסוג הנזק ולא את היקפה**: שאלה נוספת לדיון היא: האם צריך היה אביחי לצפות את עצם התרחשות התוצאה וסוגה או גם את היקפה ומימדיה? הפסיקה (פס"ד **פטרומיליו, בלקר, לורנס**) קבעה כי די לחזות מראש את **סוג הנזק** שנגרם בפועל (חבלה), כדי שיתמלא המבחן המשפטי לבחינת קיומו של הקשר הסיבתי, ואין צורך לצפות את היקפה ומימדיה של התוצאה (היינו את דרך קרות התוצאה ואופן התרחשותה). אופן התרחשות שונה של התוצאה **אין בכוחו לנתק את הקשר הסיבתי** בין ההתנהגות לאותה תוצאה. לפיכך, ניתן לטעון כי "מפקד מטווח סביר" בנעליו של אביחי יכול וצריך היה לצפות כי אחד התלמידים ייכנס לשטח האש, בין מיוזמתו, ובין מכח הוראה של נעם המחנך, למרותו סרים התלמידים.

3. **היקף הנזק**: הוא בגדר סיכון שעל אביחי לקחת על עצמו. על פי הפסיקה- ש' שטרסברג כהן בבלקר והש' אנגלרד בפס"ד חסיין- רק אם אם ישנו פער גדול בין הדרך להשגת התוצאה לדרך שבה הושגה התוצאה בפועל, אזי ניתן לטעון כי קש"ס משפטי אינו מתקיים, שכן מדובר בהשתלשלות חריגה ביותר. השאלה האם מדובר כאן בהשתלשלות חריגה ביותר. נראה כי התשובה שלילית. ברגע שיוסי מצוי בשטח האש, הרי ירי ממספר כדורים (ואפילו כדורים טועים), על ידי מספר יורים, וגרימת החבלה החמורה הוא בגדר סיכון שעל אביחי לקחת על עצמו ואין מדובר בהשתלשלות חריגה ביותר.

"גורם זר מתערב": הגורמים הזרים במקרה זה הם אלו:

- א. ההוראה של נעם ליוסי (תוך חריגה מסמכותו) לבדוק את מטרתו.
- ב. העובדה כי יוסי בדק מיוזמתו את מטרתו של תומר ובכך נכנס "לקו האש"- לפיכך יש לראות ביוסי (הקורבן) גורם זר מתערב.
- ג. הפגיעה ביוסי בעקבות כדור שנורה על ידי תומר בחזהו.
- ד. הפגיעה ביוסי בעקבות כדור שנורה על ידי עידן עשירית השניה לאחר הפגיעה בעקבות הכדור שנורה על ידי תומר, והחמיר את פציעתו של יוסי.

על פי ההלכה הפסוקה בישראל, כדי ש"גורם זר מתערב" ינתק את הקשר הסיבתי, נדרש שהתנהגותו תחורג אל מחוץ לצפיות הסבירה. זו שאלה שתבחן על ידי "אדם סביר" – האם "אדם סביר" – ובמקרה שלנו – מפקד מטווח סביר – יכול וצריך לצפות התערבות שכזו? (ליכטנשטיין, אלגביש, סעיד, יעקובוב ושטרייזנט). חשין בשטרייזנט קבע כי התנהגות נפגע – לרבות התאבדות – וכמותה התערבותו של גורם שלישי במערכת, גם זו גם זו אינן שוללות, באשר הן, קשר סיבתי-משפטי בין מעשה או מחדל של הפוגע לבין תוצאה פוגעת, והוא – שעה שהפוגע כאדם מן היישוב היה יכול – נורמטיבית – לצפות מראש את שאירע בפועל. רשלנות חמורה מצדו של הנפגע, ואפילו מעשה התאבדות – באשר הם – אין בהם כדי לנתק קשר סיבתי-משפטי בין מעשה לבין תוצאה. השאלה היא לעולם שאלת הצפיות הראויה, וביתר דיוק קביעת גדריה של חובת הצפיות הראויה" (518ג – ה). לפיכך, ניתן לטעון כי אף אחד מהגורמים לעיל, אינו חורג אל מחוץ לצפיות הסבירה, ועל כן אין בו כדי לנתק את הקשר הסיבתי.

גם אם ננתח (וצריך לנתח) את מבחני הסיבתיות דרך 309 התוצאה לא תשתנה :-

קשר סיבתי סטטוטורי סעיף 309 לחוק העונשין.

סעיף 309 לחוק העונשין קובע מקרים בהם הקשר הסיבתי העובדתי אינו מתנתק, חרף התערבותו של הגורם הזר. הסעיף הרלבנטי לעניינו הינו החלופה ב"ק (5). לפיה :

"מעשהו או מחדלו לא היה גורם מוות, אילולא נצטרף עמו מעשה או מחדל של האדם שנהרג או של אדם אחר". הסעיף קובע כי התווספות מעשה או מחדל של אדם נוסף אינה מנתקת את הקש"ס. לפיכך נטען כי המעשה של נעם, התנהגות הקורבן (יוסי), הכדורים אשר נורו על ידי תומר ועידן אין בהם עדי לנתק את הקשר הסיבתי. פסיקה רלבנטית: פס"ד לורנס, פס"ד סטרול.

(ציינו בכיתה, כי הפסיקה החילה את סעיף 309 לא רק על מעשה שגרם למוות אלא גם לפגיעות אחרות).

סעיף ב.

יש צורך לדון בסייג "העדר השליטה". אין להטיל אחריות פלילית על עידן משום שמעשהו היה בלתי נשלט. יש לדון בסעיף 34ז'. שליטה של אדם על תנועותיו, הינה תנאי לקיומה של אחריות פלילית. הכוונה ל"שליטה" היא להיות בעל יכולת בחירה בין עשיית מעשה העבירה לבין אי עשייתו. שמדובר על מצב בו הנאשם נעדר יכולת שליטה, הכוונה היא למובן הפיזי. אין לו שליטה על תנועות הגוף שלו, הוא לא יכול לבחור בקו התנהגות שונה.

סעיף 34ז' מונה דוגמאות. אחת הדוגמאות היא מקרה בו האדם לקה בהתקף אפילפטי. מדובר בפעולה פיזית שנעשתה בשעת התקף אפילפטי, כשהפועל נתון במצב של אוטומטיזם. במצב זה התודעה של החולה פוסקת לזמן קצר, ובתי משפט נטו להכיר בטענת העדר שליטה שהתייחסה לפעולות שנעשו בעשת ההתקף.

מכאן שלא ניתן להטיל אחריות פלילית על עידן בנסיבות אלו, שכן עומד לו סייג "העדר השליטה".

סעיף ג'.

הפתרון לתשובה זו נעוץ בסעיף 34 יד אשר עוסק בכניסה למצב בהתנהגות פסולה. סעיף 34 יד לחוק קובע כי הסייג של העדר שליטה, הקבוע בסעיף 34 ז לחוק, לא יחול אם העושה היה מודע או אדם מן הישוב במקומו יכול היה, בנסיבות הענין, להיות מודע, לפני היווצרות המצב שבו עשה את המעשה (נעדר השליטה), כי הוא עלול לעשותו במצב זה, ואם העמיד את עצמו בהתנהגות נשלטת ופסולה באותו מצב.

אדם שהכניס את עצמו במודע למצב של העדר שליטה, לא יהנה מהפטור של 34 ז, גם בשלבים בהם היה חסר שליטה. לפיכך, בהנתן כי עידן חולה אפילפסיה, אשר לא נטל תרופות, השתתף במטווח, במהלכו קבל התקף אפילפטי ופגע ביוסי, לא יוכל להנות מסיי העדר השליטה, ועל כן התשובה בסעיף ב' אכן תשתנה. מקבל התקף ודורס מישהו.